

DOI 10.34132/pard2025.30.13

Отримано: 20 липня 2025

Змінено: 30 вересня 2025

Прийнято: 29 жовтня 2025

Опубліковано:

30 грудня 2025

Received: 20 July 2025

Revised: 30 September 2025

Accepted: 29 October 2025

Published:

30 December 2025

Maryna Zelinska
Iryna Skorodumova

MAIN FORMS OF CITIZEN PARTICIPATION IN LOCAL SELF-GOVERNMENT

The article examines the main forms of citizen participation in local self-government in Ukraine. It analyses the legal foundations and mechanisms for implementing such instruments as local referendums, bodies of self-organization of the population, general meetings of citizens, local initiatives, and public hearings. Particular attention is given to the practical application of these forms in the Boryslav urban territorial community, where the level of civic engagement and the effectiveness of communication with local authorities are assessed. The findings demonstrate that active citizen participation enhances governance transparency, strengthens public trust, and contributes to the development of democratic processes at the local level.

Keywords: civic participation, local self-government, local initiatives, public hearings, bodies of self-organization, territorial community.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Участь громадян у місцевому самоврядуванні залишається недостатньо ефективною, попри наявність у законодавстві широкого спектра інструментів залучення. Частина механізмів – зокрема місцеві референдуми – фактично не функціонують через правові прогалини, а інші застосовуються нерівномірно. Це ускладнює реалізацію принципів

відкритості та підзвітності влади та створює розрив між інтересами громади й управлінськими рішеннями.

Водночас спостерігається недостатня готовність місцевої влади до конструктивної взаємодії з громадськістю й низький рівень активності мешканців у багатьох громадах. За таких умов науково і практично важливим стає аналіз наявних форм громадської участі, оцінка їх ефективності та визначення шляхів удосконалення механізмів взаємодії між владою та громадянами для розвитку локальної демократії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика участі громадян у місцевому самоврядуванні широко представлена в українській науковій літературі та публікаціях практичного спрямування. Значний внесок у формування теоретико-методологічних засад громадської участі здійснила І. Харечко, яка дослідила політико-правові механізми залучення громадян до ухвалення рішень в умовах електронної демократії. Дослідниця звертає увагу на необхідність розширення інструментів участі та наголошує на важливості підвищення прозорості процесів публічного управління.

Питання реалізації конкретних форм залучення населення – загальних зборів, місцевих ініціатив, громадських слухань і органів самоорганізації населення – висвітлені в працях Н. Ільківа, О. Карого, О. Кушнарєнка та інших авторів, які запропонували практичні рекомендації для органів місцевого самоврядування. Дослідники підкреслюють роль інституцій громадянського суспільства у покращенні якості місцевого управління та акцентують на необхідності чіткого нормативного регулювання процедур участі. Практичні аспекти організації громадських слухань докладно розглянуті у роботах О. Процака та О. Карого, де описано ефективні формати та підходи до комунікації з громадськістю. Окремі автори також наголошують на проблемах, пов'язаних з відсутністю закону про місцеві референдуми, що стримує розвиток прямої демократії в Україні.

Узагальнення наукових джерел свідчить, що більшість дослідників визнають: дієвість інструментів громадської участі

значною мірою залежить від рівня співпраці між владою та населенням, а також від здатності органів місцевого самоврядування забезпечувати належні умови для реалізації таких форм. Разом із тим актуальною залишається потреба в системному аналізі практичних результатів застосування цих інструментів у конкретних громадах, що визначає важливість подальших досліджень у цьому напрямі.

Формулювання мети статті (постановка завдання). Метою статті є аналіз основних форм участі громадян у місцевому самоврядуванні та оцінка ефективності їх практичної реалізації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Участь громадян у вирішенні питань місцевого значення є ключовим елементом демократичного суспільства та ефективного місцевого самоврядування. Визнання державою права мешканців кожної територіальної громади на місцеве самоврядування має знаходити практичне втілення у державній політиці, функціях, формах, методах і механізмах державного управління, а не залишатися лише декларативною нормою чинного законодавства України.

На відміну від державної політики, основними суб'єктами якої є органи влади, публічна політика передбачає ширше коло учасників процесу її формування та реалізації. До цього процесу залучаються не лише державні інституції, але й інститути громадянського суспільства, органи самоорганізації населення та окремі громадяни. Такий підхід забезпечує ухвалення рішень, що відображають волю громадськості та орієнтовані на її інтереси, що, у свою чергу, сприяє розвитку політичної системи та підвищенню ефективності функціонування всіх сфер суспільного життя [12]. Разом із тим, вітчизняні науковці наголошують на недостатній дієвості або браку механізмів залучення громадян до безпосереднього процесу ухвалення рішень, зокрема на місцевому рівні [13].

Участь громадян у процесах місцевого самоврядування позитивно впливає на підвищення ефективності управлінських рішень. Залучення громадськості є ключовим чинником для прийняття рішень, що базуються на раціональному використанні наявних ресурсів, зокрема бюджетних коштів органів місцевої влади. Активна участь населення сприяє кращому розумінню потреб

місцевої спільноти та зміцнює довіру до дій місцевої влади. Для забезпечення ефективного залучення необхідно, щоб представники органів місцевого самоврядування ініціювали заходи зі збору та врахування громадської думки, охоплюючи всі зацікавлені сторони. Проте, попри різноманітність форм громадської участі, визначення найбільш дієвої з них залишається складною задачею, що потребує систематизованого підходу, з урахуванням спільних рис та особливостей їх реалізації.

Форми залучення громадян – це конкретні способи участі населення, що здійснюються в межах установлених правових, організаційно-правових та організаційних норм і забезпечують реалізацію повноважень членів територіальної громади [6].

Однією з основних форм участі громадськості в процесах місцевого самоврядування виступає місцевий референдум. Відповідно до чинного законодавства [9], він являє собою механізм прямого волевиявлення, за допомогою якого територіальна громада приймає рішення з питань, що мають місцеве значення.

Місцевий референдум – це форма, за допомогою якої територіальна громада ухвалює рішення з питань, що належать до компетенції місцевого самоврядування, шляхом прямого голосування. Це передбачено Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні», де зазначено, що місцевий референдум є формою безпосереднього волевиявлення громади з питань місцевого значення [5].

Проте, станом на сьогодні, ця форма участі громадськості не може бути реалізована. Це пояснюється тим, що згідно із законодавством «порядок призначення і проведення місцевого референдуму, а також перелік питань, які підлягають вирішенню виключно шляхом референдуму, визначаються окремим законом про референдуми». Однак на сьогоднішній день відповідний закон ще не прийнято.

Наступною формою залучення населення до місцевого самоврядування є «Органи самоорганізації населення».

Відповідно до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» [9], сільські, селищні та міські ради мають право, за іні-

ціативною мешканців, дозволяти створення будинкових, вуличних, квартальних та інших органів самоорганізації населення, надаючи їм частину своїх повноважень, а також відповідні ресурси — фінанси та майно. Ці органи є представницькими структурами, які утворюються громадянами, що легально проживають на певній території населеного пункту або його частини, з метою вирішення місцевих завдань.

Орган самоорганізації населення виступає однією з форм залучення членів територіальних громад сіл, селищ, міст та районів у містах до вирішення окремих питань, що мають місцеве значення. До таких органів належать будинкові, вуличні, квартальні комітети, комітети мікрорайонів і районів у містах, а також сільські та селищні комітети.

Механізм створення органів самоорганізації населення досить громіздкий. Все починається з ініціативної групи активних мешканців, які беруть на себе відповідальність розробити необхідні документи. Далі — справа за місцевою владою: виконком ради допомагає організувати збори жителів, де кожен має можливість висловитися, обговорити запропоновані проекти та внести свої пропозиції. На цих зборах громада не лише визначає своїх представників — обирає орган самоорганізації, — а й затверджує положення про його діяльність. Це справжній приклад демократії в дії: рішення приймаються тими, кого вони безпосередньо стосуються. Після зборів підготовлені документи передаються до виконавчого комітету для офіційної реєстрації. І вже саме він, вивчивши всі матеріали, ухвалює остаточне рішення: зареєструвати ОСН або відмовити. Та головне — ініціатива справді виходить від самих людей. І саме в цьому — суть справжнього місцевого самоврядування.

Процедура створення та функціонування органу самоорганізації населення врегульована законом України «Про органи самоорганізації населення» [10]. Схематично процес створення можна подати на рисунку 1.

Рис. 1. Створення органу самоорганізації населення.

Джерело: сформовано авторами

Третьою формою залучення населення до місцевого самоврядування є «Загальні збори громадян».

Загальні збори – це форма зібрання всіх або частини мешканців села, селища чи міста з метою обговорення та вирішення питань, що мають місцеве значення. Такий механізм участі громади передбачено Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні» [9].

Відповідно до чинного законодавства, порядок проведення загальних зборів громадян встановлюється статутом територіальної громади. Окрім того, процедура їх організації може бути врегульована окремим положенням про загальні збори громадян, яке ухвалюється відповідною радою на основі положень статуту громади. Якщо ж територіальна громада не має офіційно зареєстрованого статуту, такі збори проводяться виключно на підставі положень, визначених Постановою Верховної Ради України «Про затвердження Положення про загальні збори громадян за місцем проживання в Україні» [2].

Відповідно до чинного законодавства, територіальна громада наділена правом організовувати громадські слухання. У ході таких зустрічей мешканці мають змогу висловлювати свою позицію, порушувати актуальні питання та вносити пропозиції щодо розв’язання проблем, які належать до компетенції органів місцевого самоврядування.

Четвертою формою залучення місцевого самоврядування ми розглянемо «Місцеві ініціативи».

Сьогодні нерідко можна почути, як будь-яку активність на місцях називають «місцевою ініціативою». Проте це не зовсім коректно, адже місцеві ініціативи – це окремий інструмент, який забезпечує можливість громадянам донести свою позицію до місцевої ради.

Відповідно до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», члени територіальної громади мають право ініціювати в раді розгляд будь-якого питання, яке належить до компетенції органів місцевого самоврядування, шляхом подання місцевої ініціативи.

Слід враховувати, що такий механізм діє виключно на рівні сіл, селищ та міст. На рівні районів або областей його використання не передбачено.

Порядок подання місцевої ініціативи на розгляд ради встановлюється представницьким органом місцевого самоврядування або визначається статутом територіальної громади з урахуванням положень Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» [8].

Місцева ініціатива, подана відповідно до встановленого порядку, обов'язково розглядається на відкритому засіданні ради за участю представників ініціативної групи [9].

Стаття 9 Закону «Про місцеве самоврядування в Україні» є розвитком положень статті 140 Конституції України, яка гарантує право територіальній громаді здійснювати місцеве самоврядування як через обрані органи, так і безпосередньо.

Ця норма є важливою, оскільки надає громаді право, за рішенням загальних зборів громадян, ініціювати розгляд у місцевій раді будь-якого питання, що належить до її компетенції. Це особливо актуально для тих питань, які мають значення для громади, але не розглядаються радою через небажання міського голови чи депутатів [6].

Таким чином, стаття 9 фактично розширює коло суб'єктів, які можуть вносити питання на розгляд сесії ради, доповнюючи перелік, визначений пунктом 12 статті 46 цього ж закону.

Необхідність у використанні механізму місцевої ініціативи може виникнути в ситуації, коли між радою та частиною територіальної громади, здатною сформулювати більшість на загальних зборах громадян, спостерігається певне протистояння.

Порядок подання такої ініціативи визначається місцевим нормативно-правовим актом. Для того, щоб механізм місцевої ініціативи міг ефективно працювати, міська рада має прийняти

відповідне положення або рішення, або ж передбачити відповідну процедуру в статуті територіальної громади.

Місцева ініціатива – це інструмент, що дозволяє винести на розгляд відповідної ради будь-яке питання, яке входить до її компетенції.

Зазвичай така ініціатива оформлюється у вигляді проєкту рішення, який має бути підтриманий визначеною кількістю підписів членів громади.

Однак закон не встановлює чітких вимог щодо кількості необхідних підписів, способу їх збирання чи строків подання. Ці деталі мають бути врегульовані або в спеціальному порядку, затвердженому відповідною радою, або в статуті територіальної громади.

Останньою, прете не менш важливою формою залучення громадськості до самоврядування є «Громадські слухання».

Громадські слухання відбувалися, мабуть, у всіх містах України. Проте не завжди вони відповідають своїй справжній суті. Досить часто під виглядом слухань проводяться зустрічі з громадськістю, наради, прес-конференції чи брифінги, куди штучно залучають випадкових і не підготовлених людей. Такі учасники не володіють достатньою інформацією щодо теми обговорення, не мають власного бачення проблеми та навіть не прагнуть його сформулювати. У результаті процес зводиться лише до офіційного виступу представника міської влади чи громадської організації.

Громадські слухання є специфічною формою зібрань, під час яких органи місцевого самоврядування отримують від мешканців громади зворотний зв'язок щодо запланованих рішень або дій. Вони виступають своєрідним майданчиком для відкритого обговорення, де громадяни, представники громадських об'єднань та місцеві посадовці мають змогу обмінюватися думками, пропозиціями та інформацією з приводу конкретного питання до моменту його остаточного вирішення.

Громадські слухання – це особлива форма зібрання, під час якого представники місцевої влади отримують позицію громадськості щодо певного рішення чи дії органів самоврядування.

Їх можна розглядати як відкритий майданчик, де окремі мешканці, представники громадських груп та посадові особи обмінюються думками й інформацією стосовно конкретного питання перед ухваленням рішення.

Громадські слухання мають відбуватися щонайменше один раз на рік, а процедура їх проведення встановлюється статутом територіальної громади.

Законодавство надало місцевим радам право самостійно визначати перелік посадових осіб, обов'язкова участь яких передбачена у громадських слуханнях, а також вирішувати інші важливі організаційні питання. Зокрема: хто має право ініціювати та проводити слухання? Які теми підлягають обов'язковому розгляду? У якій формі проходить обговорення? Чи ухвалюються рішення безпосередньо під час слухань? Як оформлюються їх результати та яким чином вони опрацьовуються органами і посадовими особами місцевого самоврядування?

Громадські слухання умовно поділяються на два типи: інформаційні та проблемні. Метою інформаційних слухань є ознайомлення громадськості або представників організацій із певною інформацією. Основними складовими таких слухань виступають доповіді, сесії запитань і відповідей, а також загальна дискусія. У свою чергу, основна мета проблемних слухань полягає у спільному напрацюванні обґрунтованих пропозицій щодо вирішення питання, винесеного на обговорення. Робота під час таких слухань може проводитися у формі переговорів, засідань робочих груп, «мозкового штурму» та інших методів.

Право ініціювати проведення громадських слухань мають:

- міський голова та виконавчий комітет;
- депутати або міська рада в цілому;
- громадські організації;
- органи самоорганізації населення;
- ініціативні групи;
- мешканці міста;
- трудові колективи;
- профспілкові об'єднання.

Питання, які планується винести на обговорення громади, мають бути ретельно опрацьовані та професійно підготовлені із залученням громадян до цього процесу. Найефективніше, коли цим займається спеціально створена робоча група, наприклад дорадчий комітет. Перед проведенням громадських слухань варто організувати інформаційну кампанію та провести аналіз громадської думки.

Перед проведенням громадських слухань доцільно організувати інформаційну кампанію, а також здійснити вивчення та аналіз громадської думки, що сприятиме прийняттю виражених і обґрунтованих рішень в інтересах громади.

Громадські слухання можуть відбуватися в одному з таких форматів [11]:

- класичний формат;
- «подвійний» формат слухань;
- формат відкритого форуму.

У традиційному форматі громадських слухань організатори зазвичай розташовуються в президії, переважно на підвищенні в актовому залі. Вони разом з експертами представляють певний проєкт чи проблему та надають відповіді на запитання й зауваження учасників.

Слухання у «подвійному форматі» поєднують проведення офіційного засідання у традиційній формі та паралельного неформального (інформаційного) слухання в окремому приміщенні. Там учасники мають змогу безпосередньо поспілкуватися з організаторами, експертами та представниками влади.

Формат відкритого форуму передбачає насамперед проведення інформаційної зустрічі, під час якої учасники зможуть ознайомитися з роздатковими матеріалами щодо проблеми, переглянути експонати, поставити організаторам запитання, створити робочі групи для обговорення питання між собою та з представниками влади в неформальній атмосфері, а також взяти участь у короткому формальному слуханні.

Залучення громадян до процесу прийняття рішень, які стосуються життя територіальної громади, є ключовим елементом

демократичного устрою та формування громадянського суспільства. Основна мета такої участі – налагодження довірчих стосунків між жителями громади та органами місцевої влади, що сприяє підвищенню взаємної відповідальності, відкритості в управлінні та ефективному розвитку місцевого самоврядування. Практика розвинених демократій свідчить, що активна участь громадян у вирішенні питань громади та покращенні умов життя є вагомим чинником поступу місцевого самоврядування.

У сучасних умовах в Україні досі простежується небажання з боку місцевої влади враховувати думку громадськості при плануванні заходів, спрямованих на розвиток громади. Чиновники органів місцевого самоврядування нерідко ставлять під сумнів доцільність звернення до жителів за порадами, а також сумніваються в їх здатності глибоко розуміти місцеві проблеми та ефективно долучатися до їх розв'язання. Водночас самі громадяни часто виявляють пасивність і не прагнуть активно брати участь у вирішенні питань, що стосуються їхньої громади [4].

Раніше були розглянуті п'ять форм участі громадськості в процесах місцевого самоврядування. Ці форми демонструють способи залучення населення до управління на місцевому рівні, а також визначають механізми й підстави, на яких жителі громади можуть брати участь в управлінні її справами.

У Бориславській міській територіальній громаді реалізовано чотири з п'яти форм участі громадськості (за винятком місцевих референдумів). Для кожної з цих форм розроблено окреме положення, що додається до Статуту громади й офіційно затверджене Бориславською міською радою.

Почнемо з розгляду громадських слухань. Відповідно до [3], громадські слухання є однією з форм прямої участі жителів територіальної громади міста Борислав у здійсненні місцевого самоврядування, що передбачено Конституцією України та Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні». Основна мета таких слухань – надати мешканцям Бориславської громади можливість брати участь у прийнятті рішень, які стосуються питань життєдіяльності та розвитку міста.

Громадські слухання також мають на меті забезпечення громадського контролю за роботою міської ради та її виконавчих органів. Їх проведення базується на принципах добровільної участі, прозорості, відкритості та свободи вираження думок.

Право ініціювати проведення громадських слухань мають:

- міський голова, постійні депутатські комісії або виконавчі органи міської ради;
- щонайменше 15 депутатів Бориславської міської ради;
- ініціативна група жителів територіальної громади у складі не менше ніж 5 осіб;
- громадські об'єднання, органи самоорганізації населення або інші неприбуткові організації, що здійснюють діяльність на території міста [3].

Для організації громадських слухань ініціатори повинні подати такі документи: офіційне повідомлення про намір провести слухання; підписні листи, що підтверджують підтримку з боку необхідної кількості мешканців територіальної громади м. Борислава та завірені підписами членів ініціативної групи; а також додаткові інформаційно-аналітичні матеріали, запропоновані для обговорення на слуханнях.

Заздалегідь інформація про проведення громадських слухань публікується на офіційному веб-сайті міської ради та на її сторінках у соціальних мережах. Громадські слухання проводяться у відкритому форматі, і за необхідності можуть супроводжуватися аудіо- або відеозаписом. Після обговорення винесених на слухання питань резолюція приймається простою більшістю голосів серед зареєстрованих учасників. До підсумкових матеріалів включаються всі озвучені пропозиції та представлені матеріали.

Згідно з офіційної сторінки бориславської міської ради, громадські слухання в Бориславській МТГ востаннє проводилися 09.10.2025 року, протягом цього року громадські слухання були проведені одинадцять разів.

Місцева ініціатива – це офіційно оформлена письмова пропозиція з питань, що належать до компетенції місцевого самоврядування, подана у встановленому цим Положенням порядку

для розгляду на відкритому засіданні Бориславської міської ради та ухвалення відповідного рішення [2].

Міський голова забезпечує підготовку до розгляду місцевої ініціативи на найближчому засіданні міської ради відповідно до вимог Регламенту ради та надсилає письмове повідомлення уповноваженому представнику ініціативної групи.

Обговорення проекту рішення, що стосується місцевої ініціативи, є важливим етапом і проводиться за участю ініціативної групи у складі п'яти осіб. Представники цієї групи отримують обов'язкове запрошення на засідання постійних комісій і беруть активну участь у всіх засіданнях, пов'язаних із розглядом їхньої ініціативи.

Рішення Бориславської міської ради, ухвалене за результатами розгляду пропозицій у порядку місцевої ініціативи, протягом п'яти робочих днів надсилається уповноваженому представнику ініціативної групи та публікується у засобах масової інформації і на офіційному вебсайті міської ради [2].

Загальні збори громадян за місцем проживання в місті Борислав (далі – збори) є однією з форм безпосередньої участі мешканців у вирішенні питань місцевого значення. Рішення, ухвалені на зборах, беруться до уваги Бориславською міською радою, її виконавчим комітетом та виконавчими органами у їхній діяльності. Такі збори проводяться за місцем проживання громадян (у межах мікрорайону, житлового комплексу, вулиці, кварталу, будинку або кількох будинків чи інших частин міста Борислава) для обговорення та ухвалення рішень із найважливіших питань місцевого життя [1].

Збори громадян можуть бути скликані Бориславським міським головою, органами самоорганізації населення або ініціативною групою, до складу якої входить щонайменше третина членів територіальної громади.

Ініціатори проведення зборів повідомляють мешканців відповідної території про дату та місце їх проведення. Відомості про заплановані збори, а також аналітичні матеріали публікуються на офіційному вебсайті міської ради та поширюються через різні доступні інформаційні канали, щоб забезпечити максимальне ознайомлення жителів громади з цією інформацією.

Для проведення конференцій необхідна така мінімальна кількість учасників:

- на рівні міста – щонайменше один представник від кожних двохсот мешканців міста;
- на рівні мікрорайону – не менше одного представника від ста мешканців мікрорайону;
- на рівні кварталу або вулиці – принаймні один представник від двадцяти п'яти мешканців кварталу чи вулиці;
- на рівні окремого будинку, житлового комплексу або інших менших територій – щонайменше один представник від трьох мешканців квартири у багатоквартирних будинках.

Міська рада протягом п'яти робочих днів з моменту надходження протоколу зборів (конференції) забезпечує його розміщення разом з усіма додатками на офіційному вебсайті ради. Перед публікацією з документів вилучається інформація, що містить інформацію та відомості фізичних осіб [1].

Після проведення зборів чи конференції органи місцевого самоврядування або їхні представники ухвалюють рішення про повне прийняття, часткове врахування або відхилення пропозицій, висунутих під час засідання. У разі, якщо рішення зборів повністю або частково не враховуються, відповідні органи зобов'язані надати обґрунтоване пояснення причин такого рішення.

Органи самоорганізації населення (ОСН) – це представницькі структури, створені мешканцями, які офіційно проживають на території міста, з метою виконання завдань, визначених Законом України «Про органи самоорганізації населення» [10]. Повноваження ОСН встановлюються відповідно до Конституції та законів України і делегуються Бориславською міською радою під час їх створення.

Головними завданнями органу самоорганізації населення є: забезпечення участі мешканців у вирішенні питань місцевого значення відповідно до Конституції та законів України; сприяння задоволенню соціальних, культурних, побутових та інших потреб жителів шляхом організації або підтримки надання необхідних послуг; а також участь у реалізації програм соціально-економічного й культурного розвитку території та інших місцевих ініціатив.

Ініціатива зі створення органу самоорганізації населення може бути подана до Бориславської міської ради зборами (конференцією) жителів за місцем проживання за умови, що в них брало участь не менше половини мешканців відповідної території, які мають право голосу. Під час таких зборів (конференції) також обирається ініціативна група, члени якої представлятимуть інтереси жителів – учасників зборів (конференції) у міській раді [7].

Легалізація органу самоорганізації населення є обов’язковою і здійснюється шляхом його реєстрації або надання підтвердження про створення. Реєстрацію органу виконує виконавчий орган міської ради.

Фінансовою основою діяльності органу самоорганізації населення є: кошти місцевого бюджету, які виділяються Бориславською міською радою для виконання наданих органу повноважень; добровільні внески фізичних та юридичних осіб; а також інші надходження, не заборонені законодавством.

Органи місцевого самоврядування сприяють здійсненню повноважень органів самоорганізації населення та координують їхню діяльність. Члени органу самоорганізації населення можуть брати участь у засіданнях Бориславської міської ради та її виконавчих органів, що стосуються їхньої діяльності, а також у розгляді питань, ініційованих органом, з правом дорадчого голосу, відповідно до регламенту міської ради.

У Бориславській міській територіальній громаді важливу роль у комунікації з органами місцевого самоврядування та впливі на їхню діяльність відіграє інструмент звернень громадян. Інститут звернень громадян є специфічним механізмом громадського контролю, який відображає думки, пропозиції або незадоволення населення щодо дій органів влади. Такі звернення підлягають розгляду та потребують прийняття відповідних рішень. Крім того, вони слугують ефективним засобом відновлення порушених прав громадян через подання заяв, скарг або клопотань до компетентних органів влади.

Таблиця 1.

**Кількість звернень мешканців Бориславської МТГ
за 2022-2024 рр.**

Показник	2022 р.	2023 р.	2024 р.	Абсолютне відхилення, +,-		Відносне відхилення, %	
				2024 р. від 2022 р.	2024 р. від 2023 р.	2024 р. від 2022 р.	2024 р. від 2023 р.
1	3	4	5	6	7	8	9
Кількість звернень	689	2364	2092	1403	-272	303,6	-11,5
Спосіб отримання звернень:							
надійшли поштою	655	2269	1781	1126	-488	271,9	-21,5
на особистому прийомі	34	95	97	63	2	285,3	102,1
Результати розгляду звернень:							
вирішено позитивно	638	2110	1643	1005	-467	257,5	-22,1
відмовлено у задоволенні	0	0	5	5	5	-	-
надано роз'яснення	51	254	444	393	190	870,6	174,8
Кількість повторних звернень	0	8	77	77	69	-	962,5
Кількість колективних звернень	5	43	35	30	-8	700	-18,6

Джерело: сформовано авторами

Проаналізувавши наведені дані, можна відзначити, що у 2024 році спостерігається певне зниження кількості звернень мешканців Бориславської МТГ порівняно з 2023 роком, однак загалом рівень активності громадян залишається значно вищим, ніж у 2022 році. Як і раніше, основна частина звернень надходить поштою, тоді як кількість звернень під час особистого прийому зростає поступово. Переважна більшість звернень вирішується позитивно, проте збільшення частки повторних звернень та зростання кількості наданих роз'яснень свідчить про необхідність підвищення якості опрацювання запитів громадян та більш ефективного реагування на їхні потреби.

Згідно з аналізом кількості питань, порушених у зверненнях громадян Бориславської МТГ, можна звернути увагу, що в даний період (2022-2024 рр.), найбільше звернень стосувалося галузі соціального захисту населення Бориславської МТГ. Також значна частина стосувалась галузей комунального господарства та сімейної та гендерної політики, захисту прав дітей. Протягом трьох років, щодо вище згаданих категорій, була більшість звернень.

Узагальнюючи результати аналізу, можна зробити висновок, що у 2024 році активність мешканців Бориславської МТГ у зверненнях до місцевої влади залишається на високому рівні, попри незначне зниження їх кількості порівняно з 2023 роком. Основна увага громадян зосереджується на питаннях соціального захисту, комунального господарства, а також сімейної та гендерної політики й захисту прав дітей, що свідчить про актуальність соціально орієнтованих проблем у громаді. Водночас збільшення повторних звернень і кількості запитів, за якими надаються роз'яснення, підкреслює потребу у вдосконаленні якості розгляду звернень і підвищенні ефективності комунікації між владою та мешканцями.

Висновок. Узагальнюючи результати проведеного дослідження, можна дійти висновку, що участь громадян у місцевому самоврядуванні є одним із ключових чинників становлення демократичного суспільства, ефективного державного управління та розвитку інститутів громадянського суспільства. Саме через різноманітні форми громадської активності – такі як місцеві

ініціативи, загальні збори громадян, органи самоорганізації населення, громадські слухання та місцеві референдуми – забезпечується реальна можливість мешканців впливати на процеси ухвалення управлінських рішень, що стосуються життя територіальних громад.

Дослідження показало, що у сучасних умовах України форми безпосередньої участі громадян мають різний рівень ефективності та практичного застосування. Зокрема, відсутність закону про місцеві референдуми унеможливує реалізацію цього важливого механізму прямого народовладдя. Водночас такі форми, як громадські слухання, місцеві ініціативи та органи самоорганізації населення, поступово набувають поширення й довели свою дієвість на прикладі Бориславської міської територіальної громади. Саме в цій громаді успішно запроваджено чотири основні форми участі мешканців, що свідчить про системну роботу органів влади у напрямі зміцнення комунікації з населенням і розвитку публічного діалогу.

Аналіз звернень громадян у Бориславській МТГ за 2022-2024 рр. підтверджує активну позицію мешканців у вирішенні питань місцевого значення. Незважаючи на незначне зменшення кількості звернень у 2024 році порівняно з 2023 роком, рівень громадської активності залишається високим. Найбільша кількість звернень стосується соціального захисту, житлово-комунального господарства, сімейної та гендерної політики та захисту прав дітей, що відображає соціально орієнтовану спрямованість інтересів громади. Водночас зростання кількості повторних звернень і запитів на роз'яснення свідчить про необхідність покращення якості розгляду звернень, підвищення прозорості та оперативності дій місцевих органів влади.

Таким чином, ефективне залучення громадян до процесів місцевого самоврядування є не лише елементом демократичного управління, а й важливою умовою розвитку суспільної довіри, відкритості та підзвітності влади. Для подальшого вдосконалення системи громадської участі доцільно посилювати інформаційно-просвітницьку роботу серед населення, удосконалювати правову

базу щодо механізмів участі, а також впроваджувати сучасні інструменти електронної демократії. Розвиток цих напрямів сприятиме формуванню активного громадянського суспільства, підвищенню ефективності місцевого управління та зміцненню демократичних засад держави загалом.

ОСНОВНІ ФОРМИ УЧАСТІ ГРОМАДЯН У МІСЦЕВОМУ САМОВРЯДУВАННІ

Стаття присвячена аналізу основних форм участі громадян у місцевому самоврядуванні України. Розглянуто правові засади та механізми реалізації таких інструментів, як місцеві референдуми, органи самоорганізації населення, загальні збори громадян, місцеві ініціативи та громадські слухання. Особливу увагу приділено практичному застосуванню цих форм у Бориславській міській територіальній громаді, де проаналізовано рівень громадської активності та ефективність комунікації з місцевою владою. Результати дослідження демонструють, що активна участь населення сприяє підвищенню прозорості управління, формуванню суспільної довіри та розвитку демократичних процесів на місцевому рівні.

Ключові слова: громадська участь, місцеве самоврядування, місцеві ініціативи, громадські слухання, органи самоорганізації населення, територіальна громада.

Author Contributions: Conceptualization, M.Z. & I.S.; Writing – original draft, M.Z. & I.S.; Writing – review & editing, M.Z. & I.S. Authors have read and agreed to the published version of the manuscript.

Funding: This research received no external funding.

Institutional Review Board Statement: Not applicable as study did not include human subjects.

Informed Consent Statement: Not applicable.

Data Availability Statement: Data is contained within the article.

Conflicts of Interest: The authors declare no conflict of interest.

References

1. Dodatok 1 do Statutu terytorialnoi hromady mista Boryslava «Polozhennia pro orhany samoorganizatsii naselennia u misti Boryslavi» [Appendix 1 to the Charter of the Boryslav City Territorial Community «Regulations on the Bodies of Self-Organization of the Population in the City of Boryslav»]. (n.d.). *boryslavrada.gov.ua*. Retrieved from: https://boryslavrada.gov.ua/wpcontent/uploads/2019/01/2017statut_1Orhany_samoorganizac%D0%BA%D0%BE%D0%BF%D0%B8%D1%8F.pdf [in Ukrainian].
2. Dodatok 2 do Statutu terytorialnoi hromady mista Boryslava «Polozhennia pro zahalni zbory hromadian za mistsem prozhyvannia v misti Boryslav» [Appendix 2 to the Charter of the Boryslav City Territorial Community «Regulations on General Meetings of Citizens by Place of Residence in the City of Boryslav»]. (n.d.). *boryslavrada.gov.ua*. Retrieved from: https://boryslavrada.gov.ua/wp-content/uploads/2019/01/2017-09-18-statut_2Zah_zbory.pdf [in Ukrainian].
3. Dodatok 3 do Statutu terytorialnoi hromady mista Boryslava «Polozhennia pro mistsevi initsiatyvy v misti Boryslavi» [Appendix 3 to the Charter of the Boryslav City Territorial Community «Regulations on Local Initiatives in the City of Boryslav»]. (n.d.). *boryslavrada.gov.ua*. Retrieved from: https://boryslavrada.gov.ua/wp-content/uploads/2019/01/2017-09-18-statut_3Misc_iniciat.pdf [in Ukrainian].
4. Dodatok 4 do Statutu terytorialnoi hromady mista Boryslava «Polozhennia pro hromadski slukhannia v misti Boryslavi» [Appendix 4 to the Statute of the Territorial Community of the City of Boryslav «Regulations on Public Hearings in the City of Boryslav»]. (n.d.). *boryslavrada.gov.ua*. Retrieved from: https://boryslavrada.gov.ua/wp-content/uploads/2019/01/2017-09-18-statut_4Grom_sluh.pdf [in Ukrainian].
5. Dorokh, V., & Chernii, O. (2018). *Formy uchasti hromadskosti v protsesakh pryiniattia rishen [Public Participation in Decision-Making Processes]*. Vinnytsia: TOV «TVORY» [in Ukrainian].
6. Ilkiv, N., Karyi, O., & Kushnarenko, O. (2003). *Rada ta hromada abo yak zaluchaty hromadian do mistsevoho samovriaduvannia: posibnyk dlia pratsivnykiv orhaniv mistsevoho samovriaduvannia [Council and Community or How to Involve Citizens in Local Self-Government: A Manual for Employees of Local Self-Government Bodies]*. Kyiv: Akadempres [in Ukrainian].
7. Lelechenko, A.P. (2011). *Zarubizhnyi dosvid orhanizatsii funktsionuvannia mistsevoho samovriaduvannia: implementatsiia v Ukraini*

[Foreign experience in organizing the functioning of local self-government: implementation in Ukraine]. *Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok – Public administration: improvement and development*, 3. Retrieved from: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=266> [in Ukrainian].

8. Zakon Ukrainy Pro zasady derzhavnoi rehuliatornoi polityky u sferi hospodarskoi diialnosti vid 11.09.2003 No. 1160-IV [Law of Ukraine On the principles of state regulatory policy in the sphere of economic activity: dated 11.09.2003 No. 1160-IV]. *zakon5.rada.gov.ua*. Retrieved from: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1160-15> [in Ukrainian].

9. Zakon Ukrainy Pro mistseve samovriaduvannia v Ukraini vid 21.05.1997 No. 280/97-VR [Law of Ukraine On local self-government in Ukraine dated 21.05.1997 No. 280/97-VR]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text> [in Ukrainian].

10. Zakon Ukrainy Pro orhany samoorganizatsii naselennia: vid 11.07.2001 No. 2625-III [Law of Ukraine On the bodies of self-organization of the population of 11.07.2001 No. 2625-III]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2625-14> [in Ukrainian].

11. Protsak, O., & Karyi, O. (2003). *Orhanizatsiia i provedennia hromadskykh slukhan [Organization and conduct of public hearings]*. Lviv: ZURNTs [in Ukrainian].

12. Kharechko, I.Z. (2014). Polityko-pravovi mekhanizmy uchasti hromadian u protsesi pryiniattia politychnykh rishen v umovakh elektronnoi demokratii [Political and legal mechanisms of citizen participation in the process of political decision-making in the conditions of electronic democracy]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Lviv [in Ukrainian].

13. Dzvinchuk, D., Petrenko, V., & Lopushynskyi, I. (2024). Detsentralizatsiia i model liudynotsentrychnoho upravlinnia liudskymy resursamy terytorialnykh hromad [Decentralization and the People-Centered Human Resource Management Model Territorial Communities. *Public Administration and Regional Development*]. *Publichne upravlinnia ta rehionalnyi rozvytok – Public Administration and Regional Development*, 26, (pp. 1132-1157) [in Ukrainian].

Відомості про авторів / Information about the Authors

Марина Зелінська, к. політ. н., доцент, доцент кафедри публічного управління та адміністрування, Маріупольського державного університету, м. Київ, Україна. E-mail: marinaz146@gmail.com, orcid: <https://orcid.org/0000-0002-9538-5913>.

Maryna Zelinska, Candidate of Political Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Public Administration and Management, Mariupol State University, Kyiv, Ukraine. E-mail: marinaz146@gmail.com, orcid: <https://orcid.org/0000-0002-9538-5913>.

Ірина Скородумова, магістр публічного управління та адміністрування, Маріупольського державного університету, м. Київ, Україна. E-mail: skorodumova.iryana@gmail.com, orcid: <https://orcid.org/0009-0003-0235-5067>.

Iryna Skorodumova, Master's student of Public Management and Administration, Mariupol State University, Kyiv, Ukraine. E-mail: skorodumova.iryana@gmail.com, orcid: <https://orcid.org/0009-0003-0235-5067>.

Zelinska, M., & Skorodumova, I. (2025). Main forms of citizen participation in local self-government. *Public Administration and Regional Development*, 30, 1382-1403. <https://doi.org/10.34132/pard2025.30.13>